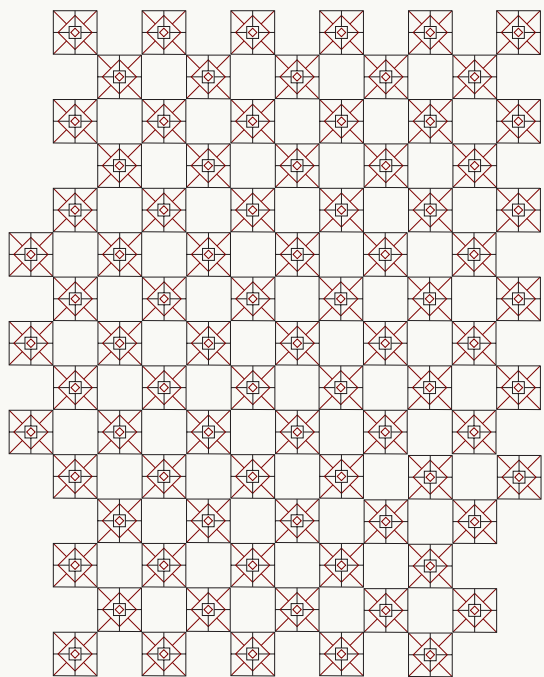

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovinske in
sorodna področja*

V/1

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovinske in
sorodna področja*

Glasilo Združenja za promocijo kulturne dediščine,
raziskav in novih tehnologij – Retrospektive

Mednarodni uredniški odbor: dr. Peter Mikša (SI) (ODGOVORNI UREDNIK),
dr. Kornelija Ajlec (SI) (glavna urednica),
Maja Vehar (SI) (tehnična urednica),
Žiga Smolič (SI) (tehnični urednik),
dr. Bojan Balkovec (SI),
dr. Matija Zorn (SI),
dr. Petra Testen (SI),
dr. Božo Repe (SI),
dr. Yoshitome Kota (JP),
dr. Sanja Petrović Todosijević (SRB),
dr. Slobodan Marković (SRB),
dr. Ivan Laković (MNE).

Strokovna sodelavka: mag. Ana Marija Lamut

Za znanstveno vsebino tekstov in točnost podatkov odgovarjajo avtorji. Prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Redakcija tega zvezka je bila zaključena 15. maja 2022.

Prevodi: Saša Mlacović
Lektura: Aleksandra Repe
Naslovnica: Tjaša Krivec
Oblikovanje in oprema: Jure Stušek
Prelom in tisk: PODOBA d.o.o., Celjska cesta 7, SI-3250 Rogaška Slatina
Naklada: 100 izvodov

Cena izvoda: 15 €
Letna naročnina: 25 €

Izdaja: Združenje za promocijo kulturne
dediščine, raziskav in novih
tehnologij – Retrospektive
Slovenska cesta 9b, SI-1000 Ljubljana, Slovenija

info@retrospektive-journal.org
www.retrospektive-journal.org

ISSN: 2630-3426 (tiskana izdaja)
2670-4013 (spletna izdaja)

Kazalo vsebine

<i>Razprave</i>	7
Spomenik za življenja: zgodovina koncepta na Slovenskem	9
<i>Ivan Smiljanić</i>	
Ženski šport in telesna kultura med letoma 1945 in 1965	73
<i>Jure K. Čokl, Peter Mikša</i>	
Dnevi na jugu, 1937-1938	109
<i>Slovenski duhovnik in pesnik na služenju vojaškega roka v Srbiji, za časa Kraljevine Jugoslavije</i>	
<i>Božidar Flajšman</i>	
Izobraževanje žensk v Habsburški monarhiji s poudarkom na današnjem slovenskem prostoru (1848-1918)	165
<i>Eva Demšar</i>	

»Život krepimo svoj da z dušo zdravo
povzdignemo zemlje domače slavo.« 189

Žiga Blaj

Rupnikova linija,
utrdvena linija Kraljevine Jugoslavije na Koroškem 207

Aleksander Duh

Recenzije 247

Primož Gašperič:
Zgodovinska kartografija ozemlja Slovenije 249

Bojan Balkovec

Kontakti avtorjev 254

»Život krepimo svoj da z dušo
zdravo povzdignemo zemlje
domače slavo.«

*Kratek pregled razvoja Sokola Trbovlje do
prve svetovne vojne*

**»We strengthen our lives to raise the lands of national
glory with a healthy soul!«:**

*A brief overview of the development of Sokol Trbovlje until the First
World War*

Žiga Blaj

189

IZVLEČEK

Sokol Trbovlje je bil v omenjenem obdobju osrednje narodno obrambno društvo v dolini, okoli katerega so se snovala podobno usmerjena društva. Namen pričujočega prispevka je osvetliti njegovo delovanje do prve svetovne vojne, katerega vrhunec je razvitje lastnega prapora leta 1912.

Ključne besede: telovadba, Sokol, Trbovlje, lokalna zgodovina

ABSTRACT

In the mentioned period, Sokol Trbovlje was the central national defense association in the valley, around which similarly oriented associations were formed. The purpose of this paper is to shed light on its work until the First World War, culminating in the development of its own flag in 1912.

Keywords: gymnastics, Sokol, Trbovlje, local history

OBDOBJE PRED USTANOVITVIJO SOKOLA TRBOVLJE

Potreba po druženju ljudi je stara kot človeštvo samo. Zapis v Slovenskem etnološkem leksikonu pravi, da je društvo »organizirana skupina ljudi, ki ima skupne cilje in deluje po sprejetih pravilih in je uradno registrirana. V društvih se ljudje združujejo zaradi strokovnih, znanstvenih, kulturnih, prosvetnih, gospodarskih, umetniških, športnih, humanitarnih, verskih, družabnih in drugačnih potreb.«¹ Moj glavni vir pričujočega članka je *Slovenski Sokol*, glasilo Slovenske sokolske zveze. Izhajati je začel z nalogo »da širi umevanje sokolske misli v slovenskem narodu; da pogloblja to umevanje v sokolskih krogih; da seznanja slovenski svet s teorijo sokolske telovadbe; da se v njem verno zrcali slovensko sokolsko življenje; da z glavnimi potezami očrtava razvoj telovadbe po slovanskem in drugem svetu.«² Skozi njihove objave in prek drugih virov sem skušal osvetliti pregled razvoja trboveljskega Sokola in njegovo delovanje do prve svetovne vojne.

1 Baš, Angelos idr., *Slovenski etnološki leksikon*, 100.

2 »Bratje Sokoli!« *Slovenski Sokol*, 25. januar 1904, 1.

Začetki društvene telovadbe na Slovenskem sovpadajo z ustanovitvijo Južnega Sokola 25. septembra 1863 v Ljubljani. Ustanovitev prvega telovadnega društva spada v isti »kulturnopolitični okvir in okolnosti« kot ustanovitev praškega Sokola. Podobno kot češki narod je bil slovenski prav tako izpostavljen nemškimi pritiskom in poskusom germanizacije. Protiutež nemškutarstvu se je tako implementirala v organizaciji društev, ki so podpirali prebujanje in širjenje slovenske narodne zavesti. Južni Sokol je bil že leta 1867 zaradi tedanjih političnih razmer, neugodnih za vsako narodnostno gibanje, razpuščen. Kot njegov naslednik je bilo prihodnje leto ustanovljeno Telovadno društvo Sokol v Ljubljani ali na kratko Ljubljanski Sokol. Kljub začetnim težavam in oviram je društvo počasi zaživelo in se razvijalo ter močno vplivalo na nastanek telovadnih društev v drugih krajih na Slovenskem.³

Prve zametke športne društvene dejavnosti v Zasavju sta predstavljala Sokol in njemu konkurenčni Orel. Sokolsko gibanje je nastalo kot odgovor nemški nacionalistični telovadni organizaciji Turnverein.⁴ Prvo se je leta 1890 ustanovilo sokolsko društvo v Zagorju⁵ in leta 1908 ustanovilo svoj odsek tudi v Hrastniku. Starejša društva so namreč »ustanovljala v svojem okrožju, kjer so videla, da so potrebna tla za Sokola, sokolske odseke.«⁶ Sokol Hrastnik je samostojno društvo postal 31. oktobra 1909.⁷

Bistvo sokolstva je obsegalo več misli, ki so se vzajemno dopolnjevale: »Sokolska misel je vzgoja, in to: telesna, npravstvena, narodna, demokratska. Te četvere misli, zlite v eno samo neločljivo celoto – so sokolska misel.«⁸ Podobno kot čitalnice so kot rečeno Sokoli poudarjali narodno zavest in jugoslovansko usmerjenost. Gojili so predvsem telovadbo, svoje delovanje

3 »Statistika slovenskega sokolstva.« *Slovenski Sokol*, 12. julij 1904, 80.; Stepišnik, Drago. *Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1968, 82.; Stepišnik, Drago. *Telovadba na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974, 22–48.

4 Hacin, Nevenka, Irena Ivančič Lebar idr. *Srečno... črne doline*. Trbovlje: Zasavski muzej, 2001, 53–56.

5 »Vestnik slovenskega Sokolstva.« *Slovenski Sokol*, 25. januar 1904, 15.

6 »Slovensko sokolstvo v letu 1908.« *Slovenski sokolski koledar za leto 1909*, 63.

7 »V letu 1909.« *Slovenski sokolski koledar za leto 1910*, 110.

8 *Predavanja izobraževalnega odseka za vaditeljski tečaj České Obce Sokolské I. 1908*. Prevod iz češčine M. V Ljubljani: Telovadno društvo Sokol, 1910, 8.

pa sčasoma razširili še na druga področja.⁹ Poseben poudarek so Sokoli namenjali povezanosti in meddruštvenemu sodelovanju.

Gotovo ni ne v našem narodu, ne v ostalem Slovanstvu nobene organizacije, ki bi tako intenzivno kot Sokolstvo gojila medsebojne stike. Ne le v idejni osnovi, ki je vsemu Sokolstvu skupna, temveč tudi v resničnem praktičnem vsakdanjem udejstvanju se izraža resničnost izreka v enem samem Sokolstvu. Prav iz načelnih razlogov tudi drugače biti ne more. Vsaka sokolska edinica živi in mora živeti, da je njen sestavni delček, ki daje celoti moč. In baš ta zavest daje tudi društvu samemu pogona in vzpodbude vselej, ko ga krajevne prilike pritiskajo k tlom. Porazni občutek osamelosti bi marsikako edinico v težkih preizkušnjah uničil. V svojem poslanstvu slovanskega bratstva, ko je rušilo in še ruši Sokolstvo pokrajinske, plemenske, narodnostne in državne meje, ki so ločevale in še ločijo slovanske narode in plemena, se sokolska društva ne morejo zapreti v svoje ozke krajevne meje. Zato smatramo vprašanje stikov posameznih društev z zunanjim sokolskim svetom za važno činjenico pri presoji uspehov sokolskega dela.¹⁰

Leto 1905 označuje mejnik v smislu povezovanja sokolskih društev, saj se je ustanovila Slovenska sokolska zveza (SSZ). Krovna organizacija je omogočila, da se slovensko sokolstvo organizacijsko in miselno poveže v trdno gibanje. Ustanovitev zveze je sprožila porast ustanavljanja novih društev. Zaradi lažjega pregleda nad društvi in njihovo organizacijo so po češkem zgledu vzpostavili župe z namenom, da bodo »župnim vodstvom razmere in potrebe posameznih društev bolj znane in jim bo vsled manjše oddaljenosti pomoč bližja.«¹¹ Župe so skrbele za organizacijo telovadnih nastopov, župnih zletov ter pripravo vaditeljev in orodij.¹²

SOKOL TRBOVLJE

»Ko je po krvavih septembrskih dneh v Ljubljani 20. septembra 1. 1908 zaplamtelo srce vsakega Slovenca v ljubezni do milega, tlačenega rodu,

9 Hacin in sod., *Srečno... črne doline*, 53–56.

10 *Sokol Trbovlje: 1909–1939*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1939, 34.

11 »Občni zbor Slovenske sokolske zveze.« *Slovenski Sokol*, 25. avgust 1908, 62.

12 Stepišnik, *Telovadba na Slovenskem*, 84–89.

tudi Trboveljčani nismo zaostali za svojimi rojaki. Porodila se je v nas vroča želja zbuditi v naših soobčanih narodno zavest, jo okrepiti in vzgojiti do popolnosti. V tem stremljenju smo iskali za to primernih sredstev in spoznali potrebo ustanovitve trboveljskega Sokola«¹³ je v časopisu Jutro zapisal kronist ob 25-letnici trboveljskega Sokola.

Ideja za trboveljsko sokolsko društvo je nastala na pobudo učitelja Jožeta Velkavrha in trgovca Jožeta Molla, ki sta v Mollovi trgovini jeseni 1908 napisala prvo dopisnico ljubljanskemu Sokolu s prošnjo za nasvet, kako tako društvo organizirati.¹⁴ Prvi sestanek z namenom ustanovitve lokalnega sokolskega društva je potekal 19. novembra istega leta v Počivavškovi gostilni. Udeležili so se ga trgovec Franc Dežman, rudniški poduradnik Franc Feštajn, posestnik in trgovec Ivan Kramer, oskrbnik rudniške bolnišnice Josip Letnik, učitelj Oskar Moll, krojač Niko Pinterič, krojač Franjo Pungerčar, uradnik bratovske skladišnice Drago Režun¹⁵, učitelj Josip Velkavrh¹⁶, dr. Ivan Dimnik, posestnik in gostilničar Jože Goropevšek, učitelj Anton Kuhar, učitelj Robert Plavšak, učitelj Karel Omerzu, rudniški paznik Jurij Naglav, trgovski sotrudnik Drago Rupnik in učitelj Gustav Vodušek mlajši. Sestanku je prisostvoval tudi Josip Smrtnik, takratni načelnik celjskega Sokola.¹⁷ Na sestanku izvoljeni pripravljalni odbor¹⁸ je imel v začetku leta 1909 polne roke dela, saj so oblastem predložili pravila za sokolsko društvo in nabirali potrebna sredstva za začetek delovanja.¹⁹ Nabralo se je nad 600 K za orodje, telovadno dvorano pa je prepustil Forte.²⁰ Štajerska oblast je potrdila društvena pravila in z navdušenjem se je poročalo »da se mlado društvo krepko razvija in širi narodno zavednost v Trbovljah, mu kličemo krepko "Nazdar"!«²¹ Vse je bilo priprav-

13 »Ob 25-letnici trboveljskega Sokola.« *Jutro*, 19. maj 1934, 6.

14 *Sokol Trbovlje: 1909-1939*, 42.

15 Karel Režun.

16 Jože Velkavrh.

17 »Ob 25-letnici trboveljskega Sokola.« *Jutro*, 19. maj 1934, 6.

18 »Trbovlje.« *Narodni list*, 26. november 1908, 3.

19 »Sokol v Trbovljah.« *Narodni dnevnik*, 9. januar 1909, 4.

20 »Sokolsko društvo v Trbovljah.« *Narodni dnevnik*, 19. januar 1909, 3.

21 »"Sokol" v Trbovljah.« *Narodni dnevnik*, 27. januar 1909, 2.

ljeno za potek ustanovnega občnega zbora,²² ki se je odvijal 28. februarja 1909 v dvorani gostilne Forte.²³ Dvorana se je nahajala v podaljšku gostilne in je bila prva dvorana v Trbovljah. Ne glede na njeno velikost, sprejela je do dvesto ljudi, je bila primerna za nastope gledaliških skupin in koncerte, ki so se odvijali na nizkem odru. V dvorani so potekale številne kulturne in družabne prireditve, med drugim tudi kasnejša ustanovitev trboveljske podružnice Slovenskega planinskega društva.²⁴

Narodni list iz Celja je poročal, da se je nabralo

toliko občinstva, da je bila cela velika dvorana zasedena. Zapazili smo sokolske deputacije v kroju iz Zagorja, Hrastnika in Celja. Za pripravljalni odbor, kojega predsednik je bil brat Anton Počivavšek, podpredsednik br. Jože Goropevšek, tajnik br. Jože Velkavrh, blagajnik brat Karl Ražun,²⁵ je pozdravil navzoče br. Robert Plavšak. Nato je omenil blagajnik br. Ražun, da se je v kratkem času nabralo na samih prostovoljnih darovih 855 K 04 v. odposlanec slovenske sokolske zveze, njen podstarosta, brat dr. Gvidon Sernek se je zahvalil pripravljalnemu odboru za vse pripravljalno delo in imel potem predavanje o smotrih sokolstva. Pri vpisovanju članov se je prijavilo takoj 56 bratov, ki so objednem tudi položili vsak dve kroni vpisnine. Na to se je izvolil z vsklikom enoglasno sledeči odbor: za starosto br. Anton Počivavšek, za podstarosto br. Jože Goropevšek, za načelnika br. Robert Plavšak, za odbornike: bratje Ivan Kramar, Karl Ražun, Jože Letnik, Jože Velkavrh, Jurij Naglav, Moll Jože, Anton Urbančič, Leopold Erzeničnik, za namestnika brata Franjo Kanižar in Niko Pinterič za pregledovalca računov brata Fran Dežman, Fran Bidovec. Nato je povzel besedo, burno pozdravljen, podnačelnik slovenske sokolske zveze in načelnik Celjskega Sokola brat Jože Smertnik in povdarjal posebno socialno stran sokolskega delovanja. Vsi sledeči govorniki, posebno brata Ražun in Plavšak so omenjali, da mora društvo delo-

22 »Nova sokolska društva.« *Slovenski Sokol*, 25. januarja 1909, 7.

23 Orožen, Janko. *Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in Dola. 1, Od početka do 1918*. Trbovlje: Občinski ljudski odbor, 1958, 714; Ivančič Lebar, Irena. *Sokol Trbovlje: 1909-1999*. Trbovlje: Zasavski muzej: TVD Partizan, 1999, 8.

24 Lenarčič, Tine. *Trbovlje – po dolgem in počez*. Trbovlje: Tiskarna Tori, 2009, 80.

25 Po vsej verjetnosti gre za napako pri zapisu priimka, saj je bolj verjetno Režun, kot je naveden tudi v *Slovenskem sokolskem koledarju* za leto 1910 in 1912. »Trbovlje (Štajersko).« *Slovenski sokolski koledar za leto 1910*, 144; »Trbovlje (Štajersko).« *Slovenski sokolski koledar za leto 1912*, 149.

vati na demokratični podlagi in da bode smatralo kot svojo pogloblitno nalogo, širiti sokolsko misel med najširšimi vrstami Trbovljskega prebivalstva. Končno še vabi brat Smertnik brate Trbovljčane na vseslovenski Sokolski izlet v Celje. To zborovanje je dokazalo, da lahko stavimo na Trbovljskega Sokola najlepše nade, novoizvoljeni odbor, kakor tudi navdušeno članstvo so nam porok za to, da bode društvo uspešno napredovalo in postalo najvažnejša delavska organizacija naša. Na zdar!²⁶

Društvo je bilo uradno sprejeto v krovno organizacijo na seji odbora SSZ, ki se je vršil 25. marca 1909.²⁷ Ob ustanovitvi²⁸ je štelo 56 članov,²⁹ ki so večinoma pripadali delavskemu razredu.³⁰ Drobní spomini v zborniku *Sokol Trbovlje: 1909–1939* razkrivajo, kako je potekala prva telovadna ura v stari Fortejevi dvorani. Na začetku se je dolga vrsta članov v novih telovadnih krojih in predpisanih čevljih le s težavo povzpela na drog ali bradljo, nekaj mesecev kasneje pa so telovadci postavljali rekorde v trebušnih in podkolenskih točih in postali predmet občudovanja v sosednji gostilniški sobi. V telovadnici je sicer vladala najstrožja disciplina, ki jo je utelešal poseben sistem denarnih kazni za prestopke. Kronist navaja, da je bilo za tujko izrečeno v telovadnici treba plačati en vinar, za napačen dohod k orodju en vinar, za kajenje v telovadnici 20 vinarjev, za govorjenje v pozoru en vinar. Vse te zahteve so nekoliko telovadcev odvrnile od telovadbe, a je večina še vedno vztrajala zaključí kronist.³¹

Skupaj z Zagorjem in Hrastnikom je društvo na začetku delovanja spadalo v drugi okraj štajerske župe.³² Na drugi seji tako imenovane štajerske župe je bilo rečeno, da je njen namen bolj pripravljalnega značaja, saj se je vzpostavitev prave župe pričakovala takrat, ko bo SSZ uvedla župno

26 »Ustanovni občni zbor Trbovljskega "Sokola.« *Narodni list*, 4. marec 1909, 8.

27 »Slovenska sokolska zveza.« *Slovenski Sokol* 25. april 1909, 30.

28 »Statistika Celjske sokolske župe I. 1911.« *Vestnik Celjske sokolske župe*, marec 1912, 24.

29 V zborniku *Sokol Trbovlje: 1909–1939* in v časopisnem članku ob 25-letnici trboveljskega Sokola je sicer navedeno 64 članov, od tega 30 telovadcev. (*Sokol Trbovlje: 1909–1939*, 9.; »Ob 25-letnici trboveljskega Sokola.« *Jutro*, 19. maj 1934, 6.)

30 *Sokol Trbovlje: 1909–1939*, 9.

31 *Sokol Trbovlje: 1909–1939*, 9–42.

32 »Slovenska sokolska zveza.« *Slovenski sokol*, 25. maj 1909, 39.

organizacijo po vsem Slovenskem.³³ V načrtu pravil sokolske župe je bilo med drugim zapisano, da ima župa sedež v stalnem bivališču župnega staroste in da je njen namen »*gojiti in širiti telesne vaje v povzdigo telesnih in nrvnih moči v slovenskem narodu, do vzajemne podpore zbliževati slovenska sokolska društva, združena v župi.*«³⁴

Slika 1: Moška vrsta Sokola pred prvo svetovno vojno.³⁵

Avgusta 1909 so društva bodoče celjske sokolske župe priredila svoj zlet ob razvitju prapora krškega Sokola, ki se ga je udeležilo tudi trboveljsko društvo.³⁶ Na nedeljo, 19. septembra 1909, pa so trboveljski Sokoli izvedli na Fortejevem travniku na Vodah »*prvo javno telovadbo v zvezi z domačo veselico.*« *Narodni dnevnik* je nadalje poročal: »*Mlado je še naše društvo, a vendar nam že hoče pokazati uspeh svojega še ne polletnega dela. Sicer smo že videli naše vrle sokole v Krškem, Št. Jurju, Zagorju in Hrastniku; tokrat pa stopijo pred napredne Trboveljčane.*«³⁷ Nastopa katerega izid je bil »*zelo*

33 »Druga seja "štajerske" župe.« *Slovenski Sokol*, 25. junij 1909, 46.

34 »Načrt pravil sokolske župe.« *Slovenski Sokol*, 25. septembra 1909, 67.

35 Vir: Fototeka Zasavski muzej Trbovlje.

36 »Sokolski zlet v Krškem dne 1. avgusta 1909.« *Slovenski Sokol*, 25. septembra 1909, 71.

37 »"Trboveljski Sokol."« *Narodni dnevnik*, 16. september 1909, 4.

povoljen« so se udeležili tudi gostje iz Brežic, Hrastnika in Zagorja s svojimi telovadci in telovadkami.³⁸

Društvo takrat še ni imelo izučenih vaditeljev, saj sta na vadbo prihajala ljubljanska vaditelja dr. Pavel Pestotnik in Slapničar, društvo pa je poslalo Erzeničnika, Močnika, Bigmana in Volkerja v telovadnico celjskega Sokola, da se tam izučijo za voditelje. V tem letu so se pričeli tudi treningi mladine.³⁹

Februarja 1910 so se zbrali zastopniki večinoma štajerskih sokolskih društev v Sokolskem domu v Gabrjih pri Celju, da so se posvetovali o ustanovitvi Sokolske župe.⁴⁰ Predložena župna pravila so se sprejela in tako je nastala Celjska sokolska župa s sedežem v Celju. Obsegala je celjsko, krško, mariborsko in zagorsko okrožje. V slednjega je poleg zagorskega in hrastniškega spadal tudi trboveljski Sokol.⁴¹ Uradno je bila Celjska sokolska župa sicer ustanovljena na občnem zboru 30. oktobra 1910, kjer so za starosto izvolili dr. Josipa Karlovška, za enega izmed namestnikov odbornikov pa je bil izvoljen tudi Velkavrh iz Trbovelj.⁴²

Mlado društvo je bilo deležno simpatij vseh slojev prebivalstva in temu primerno se je večalo tudi število članov. V ta namen so za zgornji del trga Trbovlje ustanovili odsek Sokol II. Telovadnico so imeli pri Kukenbergu, vodil pa jih je Štefan Močnik. Kljub poskusom aktivnega delovanja to ni zaživelo, dokončno pa je razpust povzročil odhod najboljših telovadcev k vojakom oktobra 1910 in prepoved okrajnega glavarja, da šolska mladina obiskuje sokolske telovadnice.⁴³

Prerejanje izobraževalnih, zabavnih večerov je bilo namenjeno spoznavanju članov in krepitevi narodne zavesti. Eden takšnih se je odvijal v soboto, 5. februarja 1910, ko je društvo organiziralo svojo prvo maškarado

38 »Z. j. n. Sokola v Trbovljah 19.IX.« *Slovenski sokolski koledar za leto 1910*, 118.

39 »Ob 25-letnici trboveljskega Sokola.« *Jutro*, 19. maj 1934, 6.

40 Že oktobra 1909 se je sicer v Ljubljani odvijala seja sokolske župe s sedežem v Celju (»Seja sokolske župe s sedežem v Celju.« *Slovenski Sokol*, 25. november 1909, 88.)

41 »Celjska sokolska župa.« *Slovenski Sokol*, 25. februarja 1910, 15.

42 »Celjska sokolska župa.« *Slovenski Sokol*, 25. novembra 1910, 88.

43 *Sokol Trbovlje: 1909–1939*, 10–11.

z naslovom »Svatba kralja Matjaža.« Na zabavo so povabili »vse napredne Trboveljčane in bližnje sosede Hrastničane in Zagorjane«, da s svojo udeležbo poplačajo trud trboveljskega društva. Vabilo se nadaljuje v šaljivem tonu: »Če pomislite, da pridejo to čarobno svatbo počastiti mnogi plemiči, odposlanci vseh narodov in sam Martin Krpan, potem tudi vi ne smete ostati doma za pečjo. Maske dobrodošle! Za vozove na postaji je skrbljeno. Na zdar!«⁴⁴ Na drugi strani se je solidarnost kazala z osnovanjem vadi- teljske blagajne in posebnega zletnega fonda, ki je omogočal udeležbo tudi manj premožnim članom društva.⁴⁵

Slika 2: Naraščaj trboveljskega Sokola pred prvo svetovno vojno.⁴⁶

Odborniki so na občnem zboru, ki se je odvijal ob množični udeležbi v nedeljo, 21. januarja 1912, v gostilni staroste trboveljskega Sokola Antona Počivavška na Vodah, poročali o društvenem dogajanju v letu 1911. Iz poročil funkcionarjev odbora je razvidno »ugodno stanje mladega društva, ki je štelo v preteklem letu 72 moških in 18 ženskih članov; od teh je bilo 17 rednih telovadcev in 13 rednih telovadk, ki so telovadili 128 oz. 24 telova-

44 »Telovadno društvo "Sokol" v Trbovljah.« *Narodni dnevnik*, 1. februar 1910, 2.

45 *Sokol Trbovlje: 1909–1939*, 11.

46 Vir: Fototeka Zasavski muzej Trbovlje.

dnih ur. V preteklem letu se je udeležilo društvo izletov v Hrastnik, Zagorje, Domžale, Zagreb, Št. Pavel pri Preboldu in Radeče. V društveni telovadnici se je priredilo par gledaliških predstav, sokolska maškarada, vinska trgatav in Silvestrov večer; vse te prireditve so dobro uspele in obogatile društveno blagajno za nekaj lepih stotakov.«⁴⁷ Na avgustovsko »narodno prireditev, ki bo nadkraljevala one iz prejšnjih let« so povabili vse zavedne Slovence in prijatelje Sokolov.⁴⁸ Domače javne telovadbe in veselice se je 27. avgusta 1911 glede na poročilo udeležilo skupaj z zagorskimi in hrastniškimi Sokoli do 80 članov. Ustanovil se je ženski odsek, ki ga je vodil Kostajnšek in povzročil veliko navdušenje, saj so nekatere članice obiskovale telovadne ure ženskega odseka v Zagorju. Član trboveljskega Sokola se je v obdobju od 15. januarja 1911 do 12. marca 1911 v okviru Celjske sokolske župe udeleževal prvega župnega vaditeljskega tečaja v Celju.⁴⁹ Celo društveno premoženje z inventarjem vred je znašalo okoli 3000 K.⁵⁰

Statistika društva za leto 1911 razkriva, da je bilo članov 66, od tega 16 telovadcev, šest voditeljev z načelnikom in en vaditeljski pomočnik oziroma pripravnik. Število članov v kroju je znašalo 38, število telovadkinj pa 16. Člani in članice so vadili po dvakrat na teden.⁵¹

Pri volitvah novega odbora so bili izvoljeni starosta Anton Počivavšek, podstarosta Jože Goropevšek, načelnik Dominik Kužnik; odborniki: Franjo Dežman, Josip Letnik, Ivan Kramer, Oskar Moll, Franjo Pungerčar, Fr. Rojnik, Franjo Oset, Jože Velkavrh. Novi odbor je imel poleg drugih pomembnih zadev predvsem skrb za dostojno razvitje društvenega prapora, ki je bilo napovedano za junij 1912.⁵² Za potrebe strokovne izobrazbe vaditeljev je odbor naročil tedaj izhajajoče sokolske liste *Slovenski Sokol*, *Naša bodočnost* in *Vaditeljski list*. Na tej osnovi so se pričele velike priprave na razvitje društvenega prapora. Z nekaj spremembi se je sprejel načrt prapora

47 »Sokol v Trbovljah.« *Vestnik Celjske sokolske župe*, marec 1912, 23.

48 »Iz Trbovelj.« *Narodni list*, 24. avgust 1911, 4.

49 »Župni vaditeljski tečaj v Celju.« *Slovenski Sokol*, 25. marec 1911, 21-22.

50 »Sokol v Trbovljah.« *Vestnik Celjske sokolske župe*, marec 1912, 23.; *Sokol Trbovlje: 1909-1939*, 11.

51 »Statistika Celjske sokolske župe I. 1911.« *Vestnik Celjske sokolske župe*, marec 1912, 24.

52 »Sokol v Trbovljah.« *Vestnik Celjske sokolske župe*, marec 1912, 23.

Sokola v Radovljici. Delo je stalo 600 kron, izvedla pa ga je tvrdka Drenik iz Ljubljane.⁵³

Junjsko napovedano razvitje prapora je bilo dejansko izvedeno na nedeljo, 4. avgusta 1912. Svečanost je bila združena še s celjskim župnim zletom, zato je dogodek zahteval veliko priprav. *»Na telovadnem in vese-ličnem prostoru je najživahnejše vrvenje. 30 tesarjev in mizarjev dela že od ponedeljka z vstrajno pridnostjo. Velikanski Volajev travnik se je spremenil v pravi vojaški tabor. Šotor pri šotoru, tribuna kakor grad. Ves prostor bode električno razsvetljen. Vse trbovske narodne dame tekmujejo med seboj, katera bode več žrtvovala truda in pridnosti tega dne.«*⁵⁴

*»Dan 4. avgusta je trbovski dan in tega dne predloži tudi celjska sokolska župa svojo bilanco slovenski narodni javnosti. Tega slavlja t. j. razvi-tja Sokolskega prapora v Trbovljah se niso dolžna vdeležiti le vsa sokolska društva polnoštevllno, ampak tudi vsa slovanska narodna javnost, da vidi napredek svojega ljubljenca "Sokola".«*⁵⁵ so zapisali v *Narodnem listu*.

Slavnosti so se udeležile sokolska društva Braslovče, Brežice, Hrastnik, Krško, Litija, Ljubljana, Maribor, Mozirje, Ptuj, Radeče, Rajhenburg, Sevnica, Št. Lenart v Slovenskih goricah, Št. Pavel pri Preboldu, Št. Jur na južni žele-znici, Šoštanj, Vače, Vransko, Zagorje in Žalec. Iz Zagreba sta prihitela Hrvaški Sokol in Srbski Sokol. Srbski Sokoli so imeli sabo svojo fanfaro. Na kolodvoru je bil slavnosten sprejem, nakar so Sokoli v sprevodu odkora-kali v Trbovlje. Pretežna večina je bila okrašenih s slovenskimi trobojnicami, narodna dekleta pa so obsipale Sokole s cvetkami. V sprevodu je bilo okrog 500 sokolov. Razvitje zastave se je slovesno izvršilo opoldne. Botra pra-poru je bila Anica Kramer, v imenu trboveljskega narodnega ženstva pa je trak na prapor pripela Ana Dimnik, »slovenska mati.« Slavnostni govornik je bil tajnik trboveljskega Sokola Josip Velkavrh, nadalje pa so govorili še predstavniki celjske sokolske župe, Hrvaškega Sokola in Srbskega Sokola. Po slavnosti je sledil skupen obed, ob pol petih popoldne pa se je pričela

53 *Sokol Trbovlje: 1909-1939*, 11.

54 *»Iz Trbovelj.« Slovenski narod*, 1. avgust 1912, 2.

55 Prav tam, 4.

javna telovadba, ki so se je udeležili celjska sokolska župa, zagrebški Sokol in trboveljski sokolski naraščaj. Po končani telovadbi se je razvila animirana zabava, ki je trajala do poznega večera.⁵⁶

Iz Trbovelj. Dan 4. avgust,
preljubi brat. vse druge kraje pust',
poleti v Trbovlje med nas
Slovenskega naroda ves kras!

Slika 4: Razvitje prapora 4. avgusta 1912.⁵⁷

Društveni praznik je osvetlil smisel za skupne akcije vseh narodno obrambnih društev in kot je dodal kronist trboveljskega Sokola: »Če je kdo do onega časa mislil, da Trbovlje niso slovenske, je moral ta dan priznati, da so in imajo krepko voljo take ostati še naprej.«⁵⁸

Sliki 5 in 6: Prapor trboveljskega Sokola – prednja in hrbtina stran.

Vir: Fototeka Zasavski muzej Trbovlje.

V zatišju pred prvo svetovno vojno je bilo v drugi polovici leta 1913 šolski mladini zopet dovoljeno obiskovati sokolsko telovadnico, kar je zopet poživilo društvo in delo v telovadnici, ki je po ukinitvi ženskega odseka malce zastalo. Usodnega 28. junija 1914 se je trboveljski Sokol s praporom udeležil prvega zleta Mariborske župe v Rušah, kjer je Mariborski Sokol razvil

⁵⁶ »Razvitje zastave trboveljskega Sokola.« *Slovenski narod*, 6. avgust 1912, 1-2.; *Sokol Trbovlje: 1909-1939*, 12.

⁵⁷ Vir: Fototeka Zasavski muzej Trbovlje.

⁵⁸ *Sokol Trbovlje: 1909-1939*, 12.

svoj prapor. V spomin na ta veliki dan je od takrat nosil trboveljski prapor trobojni trak z napisom »Ruše«.⁵⁹

ZAKLJUČEK

Po prelomnih junijskih dogodkih leta 1914 so se Sokoli s svojim imetjem izselili iz dvorane Forte in jo prepustili kinu, s svojim imetjem pa so pristali pod Fortejevim kozolcem. Kljub negotovim razmeram so delovali še mesec dni, nato pa so bili z odlokom okrajnega glavarja v Celju razpuščeni. Inventar je ostal pod kozolcem pet mesecev, dokler ga niso s praporom vred prestavili pod Goropevškov skedenj. Denarno premoženje so posamezni člani prepisali na svoje ime, da se ni izgubilo.⁶⁰ Sokol Trbovlje je bil v omenjenem obdobju osrednje narodno obrambno društvo v dolini, saj se je vse delo omejilo bolj na »*gojenje narodnega ponosa in discipliniranosti*«, okoli njega pa so se snovala ostala društva s podobnim značajem.⁶¹

59 *Sokol Trbovlje: 1909–1939*, 13–34.; »Sokolski zlet v Rušah.« *Slovenski narod*, 1. julij 1914, 3.

60 *Sokol Trbovlje: 1909–1939*, 13–14.; Ivančič Lebar, *Sokol Trbovlje: 1909–1999*, 10.

61 *Sokol Trbovlje: 1909–1939*, 9.

VIRI IN LITERATURA

Časopisi

- »Bratje Sokoli!« *Slovenski Sokol*, 25. januar 1904, 1.
- »Vestnik slovenskega Sokolstva.« *Slovenski Sokol*, 25. januar 1904, 15.
- »Statistika slovenskega sokolstva.« *Slovenski Sokol* 12. julij 1904, 80.
- »Občni zbor Slovenske sokolske zveze.« *Slovenski Sokol*, 25. avgust 1908, 62.
- »Trbovlje.« *Narodni list*, 26. november 1908, 3.
- »Slovensko sokolstvo v letu 1908.« *Slovenski sokolski koledar za leto 1909*, 63.
- »Sokol v Trbovljah.« *Narodni dnevnik*, 9. januar 1909, 4.
- »Sokolsko društvo v Trbovljah.« *Narodni dnevnik*, 19. januar 1909, 3.
- »Nova sokolska društva.« *Slovenski Sokol*, 25. januarja 1909, 7.
- »"Sokol" v Trbovljah.« *Narodni dnevnik*, 27. januar 1909, 2.
- »Ustanovni občni zbor Trbovljskega "Sokola."« *Narodni list*, 4. marec 1909, 8.
- »Slovenska sokolska zveza.« *Slovenski Sokol* 25. april 1909, 30.
- »Slovenska sokolska zveza.« *Slovenski sokol*, 25. maj 1909, 39.
- »Druga seja "štajerske" župe.« *Slovenski Sokol*, 25. junij 1909, 46.
- »Načrt pravil sokolske župe.« *Slovenski Sokol*, 25. septembra 1909, 67.
- »Sokolski zlet v Krškem dne 1. avgusta 1909.« *Slovenski Sokol*, 25. septembra 1909, 71.
- »"Trboveljski Sokol."« *Narodni dnevnik*, 16. september 1909, 4.
- »Seja sokolske župe s sedežem v Celju.« *Slovenski Sokol*, 25. november 1909, 88.
- »V letu 1909.« *Slovenski sokolski koledar za leto 1910*, 110.
- »Z. j. n. Sokola v Trbovljah 19.IX.« *Slovenski sokolski koledar za leto 1910*, 118.
- »Trbovlje (Štajersko).« *Slovenski sokolski koledar za leto 1910*, 144;
- »Celjska sokolska župa.« *Slovenski Sokol*, 25. februarja 1910, 15.
- »Celjska sokolska župa.« *Slovenski Sokol*, 25. novembra 1910, 88.
- »Telovadno društvo "Sokol" v Trbovljah.« *Narodni dnevnik*, 1. februar 1910, 2.

- »Župni vaditeljski tečaj v Celju.« *Slovenski Sokol*, 25. marec 1911, 21-22.
- »Iz Trbovelj.« *Narodni list*, 24. avgust 1911, 4.
- »Trbovlje (Štajersko).« *Slovenski sokolski koledar za leto 1912*, 149.
- »Sokol v Trbovljah.« *Vestnik Celjske sokolske župe*, marec 1912, 23.
- »Iz Trbovelj.« *Narodni list*, 1. avgust 1912, 4.
- »Iz Trbovelj.« *Slovenski narod*, 1. avgust 1912, 2.
- »Razvitje zastave trboveljskega Sokola.« *Slovenski narod*, 6. avgust 1912, 1-2.
- »Sokolski zlet v Rušah.« *Slovenski narod*, 1. julij 1914, 3.
- »Ob 25-letnici trboveljskega Sokola.« *Jutro*, 19. maj 1934, 6.

Literatura

- Baš, Angelos idr. *Slovenski etnološki leksikon*. 1. ponatis. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.
- Hacin, Nevenka, Irena Ivančič Lebar idr. *Srečno... črne doline*. Trbovlje: Zasavski muzej, 2001.
- Ivančič Lebar, Irena. *Sokol Trbovlje: 1909-1999*. Trbovlje: Zasavski muzej: TVD Partizan, 1999.
- Lenarčič, Tine. *Trbovlje – po dolgem in počez*. Trbovlje: Tiskarna Tori, 2009.
- Orožen, Janko. *Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in Dola. 1, Od početka do 1918*. Trbovlje: Občinski ljudski odbor, 1958.
- Predavanja izobraževalnega odseka za vaditeljski tečaj České Obce Sokolské I. 1908. Prevod iz češčine M. V Ljubljani: Telovadno društvo Sokol, 1910.
- Sokol Trbovlje: 1909-1939*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1939.
- Stepišnik, Drago*. Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1968.
- Stepišnik, Drago. *Telovadba na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974.

POVZETEK

Prispevek ponuja zanimiva dejstva o začetkih športne društvene dejavnosti v Trbovljah. Mlado društvo je bilo deležno simpatij vseh slojev prebivalstva in temu primerno se je večalo tudi število članov. Za vrhunec obravnavanega obdobja lahko označimo razvitje lastnega prapora leta 1912. Kratek pregled je iztočnica za nadaljnje raziskovanje obravnavane teme, saj se tako imenovana »zlata doba« Sokolstva umešča v obdobje med obema vojnama, ko se je Sokol Trbovlje nadalje razvijal in dobil svoj dom. Trboveljski telovadci so tudi dobro tekmovali, posebej pa velja izpostaviti Slavka Hlastana in Mira Forteja, ki sta dosegala mednarodne uspehe in med drugim nastopila tudi na olimpijskih igrah.

Kontakti avtorjev

Bojan Balkovec dr., izredni profesor

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI - 1000 Ljubljana
bojan.balkovec@ff.uni-lj.si

Žiga Blaj, magister zgodovine

Zasavski muzej Trbovlje
Ulica 1. junija 15, SI - 1420 Trbovlje
ziga.blaj@muzejZMT.si

Jure K. Čokl, dr.

Prvi program Radia Slovenija, RTV Slovenija
Tavčarjeva cesta 17, SI - 1000 Ljubljana, Slovenija
jure.cokl@rtvslo.si

Eva Demšar, mag. prof. zgodovine, mag. prof. nemščine

Rafolče 7, 1225 Lukovica
demsar.eva@gmail.com

Aleksander Duh, profesor sociologije in zgodovine, doktorski študent
zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani

Osnovna šola Dušana Flisa

Hoče pri Mariboru, Šolska ulica 10, SI-Hoče, Slovenija

aleksander.duh@guest.arnes.si

Božidar Flajšman, dr.

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Aškerčeva cesta 2, SI - 1000 Ljubljana

bozidar.jozef.flajsman@ff.uni-lj.si

Peter Mikša, dr., docent

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Aškerčeva cesta 2, SI - 1000 Ljubljana

peter.miksa@ff.uni-lj.si

Ivan Smiljanić, magister zgodovine, mladi raziskovalec

Inštitut za novejšo zgodovino

Privoz 11, SI - 1000 Ljubljana

ivan.smiljanic@inz.si

255

